

Liubovi BRÎNZĂ

doctorand

SUBIEȚII DREPTULUI DE REABILITARE ÎN PROCESUL PENAL: CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Introductory considerations regarding the subjects of the rehabilitation right in the case trial are analyzed in the present article. The rehabilitated person is the active subject in the judicial relation of rehabilitation, namely the subject of the rehabilitation right. The Moldovan legislature does not contain the generic term that would designate this subject, but such a term is used in the speciality literature. Additionally, some authors propose the differentiated use of the denotative wording with regard to the aspects where the subject of the rehabilitation right appears.

Persoana reabilitată este subiectul activ în raportul juridic de reabilitare, adică subiectul dreptului de reabilitare.

În legislația autohtonă nu există vreun termen generic care să desemneze acest subiect. În schimb, un asemenea termen este folosit în literatura de specialitate. Mai mult, unii autori propun utilizarea diferențiată a formulărilor denotative în raport cu ipostazele în care apare subiectul dreptului de reabilitare.

De exemplu, A.A. Podoprigora propune să fie folosite două noțiuni nuanțate: „persoana care este reabilitată” și „persoana reabilitată”. În prima situație se are în vedere persoana căreia i-a fost recunoscut dreptul de reabilitare, în a cărei privință se realizează complexul de măsuri prevăzute de legea procesual penală, îndreptată spre reabilitare, inclusiv măsurile care decurg din dreptul de reparare a prejudiciului cauzat. În cea de-a doua situație se are în vedere persoana restabilită în drepturi și libertăți, recunoscută nevinovată în săvârșirea infracțiunii, căreia i-a fost reparat prejudiciul cauzat în legătură cu procesul penal, ca urmare a realizării de către această persoană a dreptului său la reparație.¹

„Reabilitat” înseamnă „care a obținut reabilitarea”.² Însă, în prezentul studiu noțiunea primară este „reabilitarea”, pe când „reabilitat” este o noțiune derivată. „Reabilitarea” înseamnă „acțiunea de a (se) reabilita și

rezultatul ei”.³ Pornind de la această interpretare literală, prin „reabilitat” („persoană reabilitată”) putem înțelege fie persoana care se reabilitează, fie persoana care a fost reabilitată. Din acest considerent, opinăm că nu este necesară consacrarea în legislație a noțiunii „persoana care este reabilitată”. Va fi suficientă prezența noțiunii „persoana reabilitată”, deoarece, atunci când va permite contextul, ea va desemna persoana care este reabilitată. În alt context, această noțiune va desemna persoana care a fost reabilitată. Operarea cu o singură noțiune și nu cu două va permite a se evita aglomerarea textului normativ cu concepte care se intersectează, creînd pericolul comiterii erorilor.

O.V. Kaplina propune ca noțiunea de reabilitant să înglobeze noțiunea „persoana reabilitată”. Prin „reabilitant” ea are în vedere inclusiv succesorul persoanei nevinovate care a decedat, succesori care urmărește reabilitarea acestei persoane.⁴

Într-adevăr, conform pct.5) art.275 CPP, urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită, nu poate fi efectuată și va fi întreruptă în cazul în care a intervenit decesul făptuitorului, cu excepția cazurilor de reabilitare.

În context, în literatura de specialitate se menționează: „Nu se admite încetarea urmăririi penale sau, după caz, neînceperea urmăririi penale dacă rudele decedatului sau alte persoane solicită continuarea procesului pentru reabilitarea bănuțului (învinitului) decedat”.⁵ Într-o speță din practica judiciară, după pronunțarea sentinței de încetare a procesului penal în legătură cu decesul inculpatului F, mama și apărătorul acestuia au solicitat casarea sentinței și reabilitarea decedatului, deoarece, în opinia lor, el nu este vinovat de fapta ce i-a fost incriminată. Instanța superioară a satisfăcut cererea, a casat sentința de încetare a procesului penal și a dispus rejudecarea cauzei de către instanța de fond.⁶

Pentru a înțelege care este raportul dintre noțiunile „reabilitant” și „persoana reabilitată”, este cazul să apelăm la interpretarea prin analogie. Astfel, la art.16 din Codul civil se stabilește: „Orice persoană are dreptul la respectul onoarei, demnității și reputației sale profesionale” (alin.(1); „La cererea persoanei interesate, se admite apărarea onoarei și demnității unei persoane fizice și după moartea acesteia” (alin.(3). Așadar, persoanele interesate au interesul să le fie apărat dreptul la onoare și demnitatea unei persoane care a decedat. Prin analogie, rudele persoanei sau alte persoane au interesul să fie exercitat dreptul de reabilitare a persoanei respective care a decedat. Deci, rudele sau alte persoane nu sînt subiecți ai dreptului de reabilitare, ci ai interesului ocrotit de lege de a fi exercitat dreptul de reabilitare a persoanei care a decedat. Nu punem la îndoială legitimitatea unui asemenea interes și considerăm necesară crearea tuturor condițiilor ca acesta să fie realizat. Însă,

persoanele care realizează acest interes nu sînt subiecții dreptului de reabilitare, din simplul motiv că „dreptul de reabilitare” nu este identic cu „interesul legitim ca dreptul de reabilitare să fie exercitat”.

Nu avem rezerve nici față de oportunitatea utilizării termenului „reabilitant” în accepțiunea pe care i-o imprimă O.V. Kaplina. Însă, obiectul studiului nostru îl reprezintă subiecții dreptului de reabilitare, ca principali actori în actul de reabilitare. Iată de ce, vom canaliza în continuare demersul în vederea cercetării caracteristicilor acestor subiecți.

Așadar, cine sînt subiecții dreptului de reabilitare în procesul penal?

Analiza complexă a art.23, pct.23) alin.(2) art.64, alin.(3) art.66, a art.275, 284, 285 și 390 CPP ne permite să afirmăm că subiecții acestui drept sînt: bănuitul, învinuitul și persoana achitată.

Indirect, aceeași concluzie rezultă din textul lit.a) și b) art.6 din Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. Se stabilește concret că dreptul la repararea prejudiciului apare în cazul devenirii definitive a sentinței de achitare sau al scoaterii persoanei de sub urmărire penală sau încetării urmăririi penale pe temeuri de reabilitare.

În conformitate cu alin.(1) art.63 CPP, bănuitul este persoana fizică față de care există anumite probe că a săvîrșit o infracțiune pînă la punerea ei sub învinuire. Potrivit alin.(1) art.65 CPP, învinuitul este persoana fizică față de care s-a emis, în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală, o ordonanță de punere sub învinuire. În fine, conform alin.(3) art.65 CPP, persoana în privința căreia sentința a devenit definitivă se numește achitat, dacă sentința este integral de achitare.

Dar este oare completă lista subiecților dreptului de reabilitare în procesul penal, prezentată mai sus? Formulăm această întrebare, deoarece la art.6 din Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești mai sînt prevăzute anumite cauze care determină apariția dreptului de reparare a prejudiciului:

- adoptarea de către instanța judecătorească a hotărîrii cu privire la anularea arestului administrativ în legătură cu reabilitarea persoanei fizice;
- adoptarea de către judecătorul de instrucție, în condițiile alin.5) art.313 CPP, în privința persoanei achitate sau scoase de sub urmărire penală, a încheierii privind înfăptuirea, în timpul procesului penal, a măsurilor operative de investigații cu încălcarea prevederilor legislației.

Nu este greu de observat că nici una din aceste cauze nu ține de procesul penal, ca activitate a organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală. Aceste două cauze sînt legate de acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. Totuși, cu referire la prima cauză, este vorba de reabilitarea persoanei în legătură cu desfășurarea procedurii administrative. Or, fraza „repararea prejudiciului pricinuit cetățeanului prin aplicarea unei sancțiuni administrative sub formă de arest se efectuează în modul stabilit de legislație” este conținută în alin.2 art.283 din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova, adoptat de Sovietul Suprem al RSS Moldovenești la 29.03.1985.⁷

În cel de-al doilea caz, nominalizat mai sus, consemnăm că efectuarea măsurilor operative de investigații cu încălcarea prevederilor legislației nu face parte din procesul penal. Așa cum rezultă din conținutul Legii Republicii Moldova privind activitatea operativă de investigații, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 12.04.1994⁸, activitatea operativă de investigații este o activitate extraprocesuală. Ea poate fi inclusiv preprocesuală, însă, oricum nu devine componentă a activității procesuale. Dovadă a acestei afirmații este dispoziția alin.(4) art.93 CPP: „Datele de fapt obținute prin activitatea operativă de investigații pot fi admise ca probe numai în cazurile în care ele au fost administrate și verificate prin intermediul mijloacelor prevăzute la alin.(2), în conformitate cu prevederile legii procesuale (sublinierea ne aparține – n.a), cu respectarea drepturilor și libertăților persoanei sau cu restricția unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată”.

În concluzie, nici una din cele două cauze nu poate genera dreptul de reabilitare a persoanei în procesul penal. Se impune și o altă concluzie: cercul persoanelor care au dreptul la repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești este mai larg decît cercul persoanelor care au dreptul de reabilitare în procesul penal. A avea dreptul la repararea prejudiciului specificat nu înseamnă că este indispensabilă prezența dreptului de reabilitare în procesul penal.

Așadar, dreptul de reabilitare în procesul penal apare în cazul scoaterii persoanei de sub urmărirea penală și al încetării urmăririi penale în baza temeiurilor reabilitante, precum și în cazul achitării persoanei.

Încetarea urmăririi penale are loc în orice moment al urmăririi penale, dacă se constată prezența temeiurilor corespunzătoare și poate fi aplicată numai în privința unei persoane sau în privința uneia din faptele persoanei.

Ca urmare, încetarea urmăririi penale poate fi totală sau parțială. Încetarea este totală când împrejurările determină o stingere în întregime a cauzei penale. Încetarea urmăririi penale poate fi parțială în raport cu faptele sau persoanele în cauză.⁹

Instituția scoaterii de sub urmărire penală nu era reglementată în Codul de procedură penală anterior, deoarece nu se făcea distincție între cazurile care determinau inaptitudinea funcțională a acțiunii penale pe parcursul urmăririi penale.

Soluția scoaterii de sub urmărire penală este corespunzătoare celei de achitare pronunțată de instanță în cursul judecății.¹⁰ În consecință, scoaterea de sub urmărire penală constituie o hotărâre prin care se reabilitează această persoană, dacă soluția se referă la toate capetele de acuzare.¹¹

Ca și încetarea urmăririi penale, scoaterea de sub urmărire penală poate fi totală sau parțială. În acest sens, dacă în aceeași cauză sînt mai mulți bănuți sau învinuți ori dacă mai multe fapte fac obiectul aceleiași cauze, scoaterea de sub urmărire penală se face numai cu privire la învinuți sau bănuți, ori la faptele pentru care există cazul de scoatere de sub urmărire.

În acest context, A.Ia. Dubinski consideră: „Deopotrivă cu încetarea întregului proces, în practica de urmărire penală nu rareori apare necesitatea încetării parțiale a procesului: cu privire la anumite evenimente, fapte, persoane aparte”.¹² Despre posibilitatea încetării parțiale a procesului penal la faza de urmărire penală relatează și D.S. Karev: „Uneori, temeiurile de încetare a procesului se referă doar la un singur învinuit. În asemenea situații, procesul încetează față de acest învinuit, iar față de alții sau alții – continuă”.¹³

Încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărire penală este posibilă atîta timp cît legiuitorul nostru admite conexarea într-un singur dosar a materialelor referitoare la săvîrșirea infracțiunilor de către o singură persoană sau de către mai multe persoane.

Tipologia încetării parțiale a urmăririi penale și a scoaterii parțiale de sub urmărire penală este necesară în vederea unei mai bune clarificări a sensului acestei instituții procesuale, precum și în vederea aplicării ei corecte în practica de urmărire penală. Astfel, se disting două tipuri de încetare parțială a urmăririi penale și a scoaterii parțiale de sub urmărire penală: 1) încetarea (scoaterea) parțială în raport cu o faptă; 2) încetarea (scoaterea) parțială în raport cu un învinuit (bănuț). Diferențierea acestor două tipuri este cu atît mai justificată dacă vom lua în considerație că încetarea parțială a procesului penal are loc relativ la acele dosare în care este vorba fie de concursul real de infracțiuni, fie de co-participare (participație).

Încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărire penală în raport cu o faptă este legată de decăderea uneia din faptele care a format concursul real de infracțiuni. Încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărire penală în raport cu un învinuit (bănuț) are loc în acel caz în care decade completamente învinuirea înaintată unuia sau cîtorva participanți la infracțiune.

Numai încetarea integrală, și nu parțială, a urmăririi penale (scoaterea integrală, și nu parțială, de sub urmărire penală) față de o persoană generează dreptul de reabilitare a acesteia. Iată de ce, dintre cele două tipuri ale încetării parțiale a urmăririi penale și scoaterii parțiale de sub urmărire penală, numai încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărire penală în raport cu un învinuit reprezintă reabilitarea unuia din participanții la infracțiune. În această ordine de idei, trebuie criticată următoarea aserțiune aparținînd lui T.A. Soloviova: „...este posibilă situația cînd participantul la infracțiune este reabilitat nu în raport cu toate faptele care i-au fost imputate, ci doar în raport cu unele din ele”.¹⁴ Este absurd a utiliza conceptul de reabilitare parțială. Reabilitarea poate fi numai integrală, tocmai pentru că restabilirea parțială a prestigiului știrbit, repunerea parțială în drepturile personale pierdute, recăpătarea parțială a bunului nume reprezintă ineptii care contravin gîndirii logice. După cum expresia „reabilitarea integrală” este un pleonasm, expresia „reabilitarea parțială” este un nonsens. Porționarea și proporționarea noțiunii de reabilitare este inadmisibilă.

În lumina tematicii abordate, doar unul din cele două tipuri ale încetării parțiale a urmăririi penale și scoaterii parțiale de sub urmărire penală, și anume – încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărire penală față de un învinuit (bănuț) – este relevant. De aceea, în continuare vom insista doar asupra acestui tip.

După cum s-a menționat, încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărire penală față de un învinuit este posibilă în acele situații, în care în proces au fost atrași cîțiva învinuți (bănuți), iar temeiurile de încetare se referă numai la unul sau la cîțiva dintre aceștia.

Încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărire penală față de un învinuit este justificată și în cazul stabilirii faptului că infracțiunea urmărită nu este săvîrșită de către cel învinuit, ci de către o altă persoană.

În cazurile exemplificate, încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărire penală s-a soldat cu anularea unei învinuiri din cele cîteva, care au fost formulate conform indicilor participației penale. Învinuirea respectivă nu mai poate fi înaintată

din nou, fără a fi anulată ordonanța de încetare a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărirea penală relativ la aceasta. Persoana care a fost bănuită de comiterea infracțiunii ce nu s-a confirmat ulterior și în privința căreia a fost pronunțată ordonanța de încetare parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărirea penală nu mai poate fi trasă la răspundere penală pentru aceeași faptă, pînă cînd nu va fi anulată ordonanța corespunzătoare cu privire la încetarea parțială a urmăririi penale și scoaterea parțială de sub urmărirea penală.

Spre deosebire de încetarea integrală a urmăririi penale și scoaterea de sub urmărirea penală, cea parțială nu reprezintă o încheiere a procedurii în ansamblu. Din această cauză, nu putem agree opinia lui S.A. Șeifer, care consideră că „încetarea procesului penal este unul dintre tipurile de încheiere a urmăririi penale..., care se exprimă în decizia referitoare la imposibilitatea completă sau parțială de a continua procedura...”¹⁵

Considerăm că autorul citat, presupunînd că încetarea urmăririi penale se exprimă în „imposibilitatea completă sau parțială de a continua procedura”, interpretează eronat sensul prevederilor art.285 CPP, care raportează încetarea urmăririi penale la unul din tipurile de încheiere a urmăririi penale. După emiterea ordonanței cu privire la încetarea urmăririi penale, acțiunile procesuale nu mai pot fi efectuate în cauza dată. Odată cu încetarea urmăririi penale se termină activitatea de culegere a probelor și de stabilire a faptelor, fiind posibilă numai activitatea procesuală de verificare a legalității și temeiniciei deciziei privind încetarea urmăririi penale. Ar fi neîntemeiat să considerăm încetarea parțială a urmăririi penale drept cauză de imposibilitate parțială de continuare a procedurii. Din contra, încetarea parțială a urmăririi penale presupune posibilitatea continuării procedurii. După încetarea urmăririi penale în raport cu unul dintre învinuïți, în prezența altor învinuïți în cauză, procedura față de aceștia nu se încheie. În cursul urmăririi penale ulterioare, un asemenea proces poate avea drept consecințe logice: fie trimiterea cauzei penale în instanța de judecată, fie încetarea integrală a urmăririi penale.

Așadar, încetarea parțială a urmăririi penale nu este altceva decît renunțarea la efectuarea ulterioară a procedurii penale în raport cu una din învinuirile ce figurează în procesul dat. Acest tip de încetare a urmăririi penale este una dintre formele de încheiere a procedurii într-o parte determinată a cauzei penale. Însă, acesta nu reprezintă o formă a soluționării integrale sau parțiale a cauzei. Atît în cazul încetării parțiale a urmăririi penale, cît și în cazul încetării integrale a acestuia, nu se pronunță o soluție asupra fondului cauzei, ci doar se face o constatare a imposibilității efectuării procesului în una dintre părțile lui, potrivit temeiurilor indicate în lege.

Referințe:

- ¹ *A se vedea:* A.A. Подпригора. *Реабилитация в уголовном процессе России:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Ростов-на-Дону, 2004, p.9.
- ² Dicționar explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. – București: Univers enciclopedic, 1998, p.896.
- ³ *Ibidem.*
- ⁴ O.V. Капліна. *Проблеми реабілітації у кримінальному процесі України:* Автореферат диссертации на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Харків, 1998, p.11.
- ⁵ I.Dolea, D.Roman, T.Vizdoagă și alții. *Codul de procedură penală. Comentariu.* – Chișinău: Cartier, 2005, p.424.
- ⁶ Определение Президиума Верховного Суда Республики Башкортостан от 22 мая 1998 г. // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 1999, nr.5, p.31.
- ⁷ Вештиле Советулуй Супрем ал РСС Молдовенешть, 1985, nr.3.
- ⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.5.
- ⁹ *A se vedea:* N.Volonciu. *Tratat de procedură penală. Partea Specială.* Vol. II. – București: Paideia, 2003, p.83-84.
- ¹⁰ *Ibidem*, p.90.
- ¹¹ *A se vedea:* I.Dolea, D.Roman, Iu.Sedlețchi și alții. *Drept procesual penal. Partea Specială.* Vol.II. – Chișinău: Cartdidact, 2006, p.43.
- ¹² А.Я. Дубинский. *Прекращение уголовного дела в стадии дознания и предварительного следствия.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Киев, 1971, p.6.
- ¹³ Д.С. Карев. *Предварительное расследование.* – Москва: Юридическая литература, 1962, p.38.
- ¹⁴ Т.А. Соловьева. *Частичное прекращение дела в советском уголовном процессе:* Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Казань, 1974, p.14.
- ¹⁵ С.А. Шейфер. *Прекращение дела в советском уголовном процессе.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 1963, p.7.